

LASTENSUOJELULAITOKSEN TYÖNTEKIJÖIDEN ROOLI LAPSEN JA NUOREN TIEDOLLISTEN OIKEUKSIEN TURVAAJANA JA EDISTÄJÄNÄ

Tiedollisten oikeuksien tarkoituksena on korostaa jokaisen lapsen osallistumisoikeuden toteutumista lastensuojelussa. Riittävän ja ymmärrettävän tiedon avulla lapsi pystyy muodostamaan oman käsityksensä asiasta ja ilmaisemaan oman mielipiteensä hänelle esitetyistä vaihtoehdoista tai häntä koskevista ratkaisuista. Lapsen osallistumisoikeuden toteutuminen onkin usein pitkälti kiinni hänen tiedonsaantioikeutensa toteutumisesta.

Sijaishuollossa olevan lapsen tiedollisten oikeuksien turvaaminen ja edistäminen kuuluu yhdessä lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle ja lastensuojelulaitoksen työntekijöille. Lastensuojelulaitoksen työntekijöiden osalta velvollisuudesta turvata ja edistää tiedollisia oikeuksia säädetään **lastensuojelulaissa** ja **laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista**:

Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. (LSL 5 §)

Sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. (Asiakaslaki 5 §)

Rajoitustoimenpiteiden käytön osalta nuorten tiedollisiin oikeuksiin liittyy erityisiä turvaamisvelvollisuuksia. Vuoden 2020 alusta voimaan tuleva lastensuojelulain muutos painottaa työntekijöiden keskusteluvollisuutta rajoitustoimenpiteiden käytön yhteydessä:

Jos lapseen on kohdistettu tässä laissa tarkoitettuja rajoituksia, sijaishuolto paikassa on arvioitava niiden käyttöä yhdessä lapsen kanssa heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Arvioinnissa on käytävä lapsen kanssa läpi rajoitukseen johtanut tilannetta, rajoituksen 61 a §:n mukaista tarvetta ja perusteita 30 §:ssä tarkoitetun lapsen asiakassuunnitelman mukaisesti, rajoituksen toteuttamistapaa ja vaikuttavuutta sekä toimenpiteeseen osallistuneen henkilöstön toimintaa tilanteessa. (LSL 74a § 1 mom.)

Lisäksi lastensuojelulain vuoden 2020 alussa voimaan astuvissa lakimuutoksissa korostetaan lapsen **oikeutta saada tietoa käytössä olevista oikeussuojakeinoista ja mahdollisuudesta saada oikeusapua:**

Lapselle ja hänen lailliselle edustajalleen ja huoltajalleen on viipymättä annettava tieto tämän lain mukaisten päätösten ja toimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista muutoksenhaku- ja oikeussuojakeinoista sekä mahdollisuuksista oikeusavun saamiseen. Lapsen vanhemmalle on annettava tieto 89 §:n 1 ja 2 momentin mukaisista muutoksenhakukelpoisista päätöksistä, vanhempaan kohdistuvasta yhteydenpidon rajoituksesta ja muusta päätöksestä, joka on tarpeellista saattaa vanhemman tietoon. Tiedot on annettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso sekä vastaanottajan kommunikaatiomenetelmä.

Jos lapseen on kohdistettu tämän lain mukainen rajoitus, kiireellinen sijoitus tai huostaanotto hänen ollessaan tilassa, jossa hän ei ole kyennyt ymmärtämään toimenpiteen merkitystä, hänelle on annettava 1 momentissa tarkoitetut tiedot heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. (LSL 32a §)

Edelleen lapsen tiedollisia oikeuksia korostava lainkohta on palvelun tuottajan velvollisuus laatia **hyvää kohtelua koskeva suunnitelma**. Lastensuojelulain 61b §:n 2 momentin mukaan valmis suunnitelma tulee käydä yhdessä läpi yksikköön sijoitettujen lasten kanssa ja suunnitelma tulee sijoittaa kaikkien nähtäville.

Lakien esitöissä työntekijöiden selvittämisen- ja tiedoksiantovelvollisuutta on eritelty seuraavasti:

- Osallistumismahdollisuuksien lisäämisen keskeisenä edellytyksenä ja keinona on turvata oikeus tietoon: jotta lapsi voisi osallistua ja vaikuttaa asioidensa käsittelemiseen ja ratkaisemiseen, hänellä on sitä ennen oltava riittävästi tietoja eri vaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista.
- Tiedon saaminen on olennainen osa lapsen ja hänen asioitaan hoitavan sosiaalihuollon henkilöstön välisen luottamuksen kehittämisessä. Selvitys tulee antaa avoimesti ja oma-aloitteisesti, eikä vain pyynnöstä.
- Tiedonantotavan tulee aina olla sellainen, että lapsi kykenee riittävästi ymmärtämään sen sisällön ja merkityksen.
- Tieto on annettavaa lapselle objektiivisella tavalla hänen mielipiteenmuodostamistaan varten. Lapsen tulee voida muodostaa käsityksensä vapaasti siten, että hän tosiasiasa ymmärtää sen, mistä on kysymys ja mitkä ovat ajateltavissa olevat vaihtoehdot.
- Oikeussuojakeinoista annettavan tiedon osalta tietojen antamisen tulee sisältää se, että lapselle kerrotaan, mistä hän saa apua ja neuvoa muutoksenhaun tai kantelun tekemiseen. Tiedot tulee antaa lapselle heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Eduskunnan oikeusasiamies on painottanut ratkaisukäytännössään ja tarkastuspöytäkirjoissaan lapsen sijaishuoltopaikan velvollisuutta edistää lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ohella lapselle kuuluvien tiedollisten oikeuksien toteutumista. EOA on täsmentänyt velvollisuuden sisältöä seuraavasti:

- Lapsella tulee olla aina, hänen iästään riippumatta, oikeus saada tietoa muun muassa siitä, millä tavoin lapsi pystyy esittämään omia näkemyksiään ja mikä merkitys niillä on sekä mitä oikeuksia ja velvollisuuksia lapsella on.
- Lapselle on lisäksi aina annettava riittävästi tietoa siitä, minkälaisia toimivaltuuksia ja velvollisuuksia lastensuojelulaitoksella on, sekä sosiaalityöntekijän tehtävistä ja roolista lapsen asioista päätettäessä.
- Tiedollisten oikeuksien edistäminen edellyttää myös sitä, että lapselle annetaan tietoa esimerkiksi lain mukaisista menettelytavoista ja käytännöistä ja siitä, millä tavoin lapsen oikeus hyvään kohteluun ja oikeusturvaan voidaan turvata.
- Lapselle tulee kuvata aina riittävän tarkasti, miksi asiassa on päädytty rajoitustoimenpiteeseen, mikä on toimenpiteen tarkoitus ja mitä se hänen kohdallaan tosiasiallisesti tarkoittaa sekä rajoituksen kesto. Lapselle on lisäksi selvítettävä, miten hän voi toimia, jos hän on erimieltä esimerkiksi rajoituksen perusteista, kestosta tai muusta rajoitukseen liittyvästä seikasta.
- Erityisesti lapsen sosiaalityöntekijän mutta tarvittaessa myös laitoksen työntekijöiden on ohjattava lasta mahdollisen valituksen tekemisessä. Tällöin laitokselle ei kuulu valitusperusteiden arvioiminen, mutta lasta on autettava ilmoittamaan itse ne syyt ja perusteet, joiden perusteella lapsi katsoo päätöksen olevan virheellinen. Lapsi on tarvittaessa ohjattava riittävän oikeudellisen avun, eli esimerkiksi yleisen oikeusavun piiriin.